№ 55 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1 (13) 1877 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1 (13) № 55

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 7 րուբլի, կէս տարվանը 4 րուբլ:
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը, պ. Տատուրեանի և Արապխանեանի խանութում:
Օտարքաղաքացիք գրվում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան 10—2
(բացի կիրակի և տօն օրերից):
Յայտարարութիւնները ընդունւում են ամէն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ"

Ծախւում է առանձին համարներով, հատը 7 կոպէկով, բացի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԻՑ նաև խանութներում՝ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ լամպերի մագազինում (Շարուրովի տանը), Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ գրավաճառանոցում (կամրջի մօտ) և ԳՐԻԳՈԼՕՎԻ մագազինում (Միրզօևի տանը, Երևանեան հրապարակի վրա):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքիայի մի նոր կարգադրութիւն:—Ներքին տեսութիւն: Պատերազմական բեմից: Նամակ Մօզդօկից: Նամակ Զաքաթալից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Աւստրօ-Ունգարիա և արևելեան խնդիրը: Անգլիա:—Արտաքին լուրեր:—Խառն լուրեր:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՄԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պօլսի «Phare du Bosphore» լրագիրը հաղորդում է, որ կամենալով վերջ դնել քրդերից գործված աւազակութիւններին և բարբարոսութիւններին Հայաստանում, Փօրթ-Սախայի Թիւրքաց զօրքերի հրամանատարը օրական հրաման է հրատարակել, որի մէջ յայտնում է թէ, քրդերից գործված ամեն մի անիրաւութիւն, մինչև անգամ ամենաաննշան մի աւազակութիւն պատերազմական դատաստանի ձեւքով մահով կը պատժվի:

Յաւալի է, միայն որ այդ տեսակ հրամաններ և կարգադրութիւններ Թիւրքիայում ոչինչ նշանակութիւն չունեն: Այդ ողորմելի Թիւրքիան, այդ փտած, մեռնող պետութիւնը շատ անգամ այդ տեսակ հրամաններ է հրատարակել, բայց այդ հրամանները միշտ մեռած տառ, անպէտք թղթի կտոր էին մնում և երբէք չէին գործադրվում: Երբ որ նորերումս քրդերը սկսեցին անխնայ կոտորել հայերին, Վանի կուսակալը այդ մասին տեղեկութիւն հաղորդեց Կ. Պօլիս և մի և նոյն ժամանակ Կ. Պօլսի հայոց պատրիարք Ներսէս նոյն առարկայի վրա բողոք ներկայացրեց Բ. Դրանը: Տէրութեան հրամանով իսկոյն մինիստրների արտակարգ նիստ հաւաքվեցաւ և վճռեցին բոլոր նահանգների կուսակալներին և զօրքերի պետերին հրամայել, որ խստութեամբ հսկեն քրդերից և բաշիբօզուկներից քրիստոնեաների դէմ գործված բարբարոսութիւնների վրա, և խստութեամբ պատժեն մեղաւորներին: Ես երդւում, այդ հրամանը ուղարկվեցաւ բոլոր գաւառական փաշաներին և զինւորական իշխանութեան: Կ. Պօլսի հայոց լրագրութիւնն էլ ուրախութեամբ տպեց իւր էջերի մէջ բարեխնամ տէրութեան այդ կարգադրութիւնը...

Այդ հրամանը, ճշմարիտ է, ամեն տեղ առաքվեցաւ,—և նրան առաքելուց յետոյ իսկոյն սկսեցան ամբողջ Հայաստանում քրիստոնեաների առաջվայ կոտորածներից աւելի էլ սաստիկ և անխնայ կոտորածներ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԻՑ

Դունայի զօրքից հեռագիրը հաղորդում է, որ յուլիսի 18-ին ճակատամարտ կար Պլէվնայի մօտ: Մեր զօրքերը թէև պաշտպանեցին կռւոց առաջվայ դիրքը Թիւրքաց զօրքի դէմ երկու անգամ յարձակվելուց յետոյ, բայց մեծ կորուստներ կրեցին: Մեր կորուստը՝ թէ սպանվածները և թէ վիրաւորվածները հաշվելով, հինգ հազարից աւելի է: Պլէվնա և Լովչա պաշարված են Թիւրքերից և ամրացած են: Գեներալ Գուրկօ քանդեց Եամբօլի և Ֆիլիպօպօլի երկաթուղին և յուլիսի 18-ին ջարդեց Թիւրքերին Սուլէյման-փաշայի առաջնորդութեամբ, և հետևեալ օրը դարձեալ ջարդեց նրան Էնգիզագրայի մօտ:—Յուլիսի 22-ից (օգոստոսի 3-ից) հեռագիրը հաղորդում է, որ 4000 թիւրքեան ձիաւորները հասան Պլէվնա, որպէս օգնութիւն Օսման-փաշայի զօրքին:—Օչեմչիրից (Սուխումի վիճակից) հեռագրում են պաշտօնապէս որ գեներալ Ալխազովի զօրքերը մտնելով Մերկուլի և Ջգերդի, Թիւրքերը հեռացան Օչեմչիրից, որտեղ և մտան մեր զօրքերը: Այժմ ամբողջ Կոդորեան վիճակը մեր ձեռքումն է:—Յուլիսի 24-ին պաշտօնապէս հեռագրում են Արդահանից տեղական ռուս լրագիրներին: Գնդապետ Կոմարով, պատահելով այսօր 2 հազար հոգուց բաղկացած Թիւրքաց զօրք, որ բռնած ունէր Խախզուր և Դիլօտիս գիւղերի դժւար մտնելի դիրքերը, ջարդեց Թիւրքերին և վեր առաւ նրանց ամրացած դիրքերը: Մի և նոյն ժամանակ պօդպօլկօվնիկ Իշխան Բագրատիոնի առաջնորդութեամբ զօրքի մի մասը երևալով պատճառեց Թիւրքերի կատարեալ փախուստ: Մեր կորուստներն են՝ 2 սպանված և 4 վիրաւորված սոլդատներ: Թշնամին թողեց դաշտի վրա 30 մարմիններ: Մեր զօրքերը վերադարձան Դիգօր:—Ախալքալաքից հեռագրում են պաշտօնապէս յուլիսի 25-ին որ մեր գլխաւոր զօրքի մի մաս յուլիսի 18-ին մտաւ Անի գիւղը:—Տեղեկութիւն ստանալով, որ Թիւրքերը, գտնվելով բարձր Նփրանի ձորում, ունեն մի զօրք որ քանակութեամբ գերազանցում է գեներալ Տէր-Ղուկասովի զօրքից, որ նոքա երևցան Բալմանդարայի անցքի մէջ, գեներալ-ադիւտանտ Լօրիս-Մելիքով յուլիսի 23-ին ուղարկեց Անիից 7 բատալիոն հետևակ զօրք, 2 գունդ հեծելազօրք և 12 թնդանօթ Խաջի-Բայրամի վրայով դէպի Կուլփ, որտեղ և պէտք է պատահէ ճակատամարտ, եթէ թշնամին վճռի իջնել ձորը: Հակառակ դէպքում, Երևանեան զօրքը միանալով ուղարկված օգնական զօրքի հետ, գեներալ Տէր-Ղուկասով դիտաւորութիւն ունի նորից յարձակվել թշնամու դէմ, նորա դիրքի մէջ:

ՆԱՄԱԿ ՄՕԶԴՕԿԻՑ

22 Յուլիսի

Հարցաքննութիւններից յետոյ՝ ամսիս 10-ին մեր երկսեռ ուսումնարանների վարչութիւնը կատարեց տարեկան դպրոցում հրապարակական ակտ, որի գլխաւոր բովանդակութիւնն էր 1876/77 ուսման շրջանի անտեսական և ուսումնական մասի հաշիւները: Երկու եկեղեցիներում պատարագը աւարտվելուց յետոյ, բոլոր եկեղեցական դասը ժողովվելով Ս. Աստուածածնի եկեղեցում, կատարեց մաղթանք տարեկան դպրոցի շինութեան հիմնադիր հանգուցեալ Գրիգոր Թուշմալեանցի հոգու փրկութեան համար, որից յետոյ եկեղեցական դասը ժողովրդի հետ միասին գնացին դպրոցի դահլիճը, ուր հոգևոր օրհնութիւնը աւարտվելուց յետոյ հոգաբարձու բարեկրօն Գաբրիէլ քահանայ Տուրփայեանը կարդաց երկսեռ դպրոցների հաշիւը: Այդ հաշւից երևեցաւ որ դպրոցը այդ թւում ունեցել է մուտք 3666 ր. 49 կ. իսկ ծախք 3191 ր. 6 կ. ծախքը հանելով մնում է դպրոցի գանձարանում առ 1-ն յուլիսի 1877 թ. նաղդ փող—475 ր. 49 կ. Այնուհետև ուսուցիչ պ. Յարութիւն Ալիքսանեանցը կարդաց ուսումնական մասի հաշիւը: Հանդէսի վերջում տեսուչը հանդիսականներին հրաւիրեց մտնել դպրոցի միւս սենեակը, որտեղ էին աշակերտուհիների ձեռագործները, որպէս զի տեսնեն թէ որքան առաջադիմութիւն էին արել աղջիկները այդ արհեստի մէջ: Այդ ձեռագործների մէջ կար մէկ փոքրիկ բարձ և մի սփռոց, որը հոգաբարձութիւնը վճռել էր ուղարկել (և ուղարկվեցաւ) նուէր դպրոցների հովանաւոր սրբազան թեմակալ առաջնորդ Գէորգ արքեպիսկոպոս Վեհապետեանցին իբրև առաջին պտուղ մեր նորահաստատ օրիորդական դպրոցի սանուհիների: Հանդիսականներից թէ արք և թէ կանայք բացի իրանց շնորհակալութիւնը տալուց յետոյ՝ աշակերտուհիների ցոյց տւած ձեռագործութեան արհեստի մէջ բաւականաչափ առաջադիմութեան մասին՝ օրիորդաց դպրոցի վարժուհի Տ. Սալօմէ Տէր-Ղևոնդեանցին, մի և նոյն ժամանակ յայտնում էին խիստ ցաւակցութիւն նորա Մօզդօկից հեռանալու մասին:

Հանդիսի բոլոր ժամանակամիջոցներում երգվում էին ազգային երգեր: Ինչպէս ամենայն տարի այս տարի էլ հոգաբարձու պ. Շլթեանցը նուիրատու իր սեփականութիւնից ուղարկել էր դպրոցների սաների և սանուհիների համար մրգեղէն: Թող բարեհաճի մեծապատիւ պ. Շլթեանը ընդունել մեր հրապարակական շնորհակալութիւնը, որպէս այս նոյնպէս և իր ուրիշ արած լաւութիւնների և հոգացողութիւնների մասին, դպրոցների համար:

Մօզդօկեցի մին.

ՆԱՄԱԿ ԶԱՔԱԹԱԼԻՑ

18 յուլիսի

Ես ուզում եմ տալ ձեզ մի քանի տեղեկութիւններ Զաքաթալի վրա: Զաքաթալը գտնվում է Թիֆլիսից 180 վերստ հեռու Դաղստանի սարերի ստորոտում: Զաքաթալի շրջակայ գիւղերի բնակիչները բոլոր մահմեդական են և պատկանում են սուննի աղանդին: Այդ գիւղերից մօտ 15 մահմեդական վրացիներով են բնակեցրած, իւրաքանչիւրը 300 մինչև 1500 տուն բնակիչներով: Աւացի որ այստեղի վրացիները բոլոր մահմեդական են, բայց նրանցից շատերը դեռ չեն մոռացել իրանց մայրենի լեզուն և խօսում են վրացերէն: Սրանք այնքան մոլեռանդ մահմեդական են, որ կօրուլեցիները կամ ախարցիները սրանց առջև ամենահամբերող այդ են երևում: Մահմեդական վրացին հպարտ է, ծոյլ է և աղքատ է,—ահա նորա հատկական յատկութիւնները: Նա տեղեկութիւն չունի ինչ բան է ուսում, ինչ բան է արհեստ: Նա ամեն տեսակ աշխատանք ստոր գործ է համարում և միայն կանանց ձեռքերին վայել... Բոլոր տնային և դաշտային աշխատանքները այդ ժողովրդի մէջ կանայք են կատարում, իսկ մարդը ճանաչում է միայն իր չուբուխը, իր ձին և իր զէնքը: Կռիւ և սպանութիւն շատ յաճախ է պատահում այդ լեռնաբնակների մօտ և այդ տեսակ անցքերի վրա այստեղ նայում են որպէս սովորական գործի վրա:

Մահմեդական վրացիները չեն բազմանում, այլ ընդհակառակն նրանց թիւը տարեց տարի նուազում է: Մի գիւղ, որ սրանից 20, 30 տարի առաջ 1600 տուն բնակիչներից էր բաղկանում, այժմ հազիւ 500 տուն ունի: Տնտեսապէս ապահոված չը լինելով, չը ճանաչելով ինչ բան է աշխատանքը, այդ թշուառները զանազան յանցանքների համար՝ աւազակութեան, սպանութիւնների և այլ սոցա նման գործերի համար և հարկէ անդադար բռնվում են, բանդարկվում են և աքսոր են ուղարկվում հեռու գաւառները:

Զաքաթալի շրջակայ լեռները և հովիտները, մինչև անգամ դաշտերը պատած են խիտ անտառներով, բայց այստեղ ոչ անտառապետ կայ, ոչ էլ անտառների մասին հոգող: Իրանք բնակիչները, տաճիկների պէս աւերող ու կործանող բնաւորութիւն ունեն: Կան տեղեր, օրինակ Կախ գիւղից մինչև Ագրախ, մօտ 140 վերստ տարածութեամբ, որոնք բոլորովին աւերակ և ամայի դարձած գիւղօրայք են: Երևում է որ այդ քանդված գիւղերի բնակիչները շատ հին են և վրացիներին էին պատկանում: Շատ անգամ մի խիտ անտառի գագաթում կը տեսնէք մի հին եկեղեցու աւերակ:

Այստեղ հողը բնականապէս պարարտ և բարեբեր է, բայց մշակող չը կայ, որովհետև ինքն ժողովուրդը անընդունակ է երկրագործութեամբ պարապելու: Ես տեսել եմ շատ տեղեր, օրինակ Արարատեան դաւառում, ուր հողը չոր, անջուր և անպտղաբեր էր, բայց հայոց երկրագործ աշխատասէր և տոկուն տարրի ջանքերով բերրի և ծաղկեալ էր դառնում,—իսկ այստեղ ընդհակառակն հողը լաւ է, բայց բնակիչները վերին աստիճանի ծոյլ են:

Մահմեդական վրացին անհաշտ և վտանգաւոր բնաւորութիւն ունի: Այստեղ զգուշութեան համար բաւական զօրք է պահվում միշտ, իսկ իրան Զաքաթալ քաղաքի շուրջը ամեն գիշեր կանգնում են մօտ 100 պահապան զինուոր:

Քաղաքիս բնակիչների մեծ մասը հայեր են և մի քանի տուն վրացիք և ռուսներ: Վաճառականութիւնը հայոց ձեռին է, բայց ափսոս որ հայերը չեն թողել իրանց հարստահարող բնաւորութիւնը:

Յուլիսի 17-ին տեղիս հայոց եկեղեցում հանդիսաւոր ժամասացութեան ժամանակ քահանան կարդաց ապրիլի 12-ին Կիշինևում Թագաւոր Կայսրից հրատարակված պատերազմի մանիֆէստը, և Թագաւոր Կայսրի, Նրա բոլոր ընտանիքի ու զօրքի համար մաղթանքներ անելուց յետոյ, յորդորեց ժողովրդին չտալ նւի-

թաղէս օգնել Թիւրքիայից դէպի Անդրկովկաս գաղթած հայոց թշուառ ընտանիքներին. «Ինչպէս անցեալ տարի աւելացրեց տէր-հայրը, Զաքաթալի հրդեհից յետոյ, ուրիշները մեզ օգնեցին, այնպէս էլ մենք փոխադարձապէս պէտք է օգնենք ուրիշներին:» Այժմ այդ նպատակով այստեղ ստորագրութիւն է բացված: Աշխատողները՝ նոյն քահանան և երկու հայ վաճառականներ են:

Այստեղի հայ բնակիչների մեծ մասը գաղթած են այստեղ Ագուլիսից:

* * *

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ «Միջազգային հեռագրական ընկերութիւնը» հաղորդում է որ հրատարակված է Նորին Մեծութեան Հրովարտակ կառավարող Սենատին, որով հրամայվում է կանչել զինուորական ծառայութեանը պետական օպոլչէնիայի 185.467 հոգի ժողովրդական զինուորներից (ռատնիկ) առաջին շրջանի:

—

Յուլիսի 25-ին, երկուշաբթի օրը, Թիֆլիսի «Սան-Սուսի» այգիում Արտիստաւորների ընկերութեան կողմից պարահանդէս տրվեցաւ յօգուտ Թիւրքիայից Անդրկովկաս գաղթած հայերի: Զուտ արդիւնքը եղաւ 218 րուբլ և 28 կոպ.: Այգին և լուսաւորութիւնը այգու տէրը տուեց անվարձ, նոյնպէս զինուորական վարչութիւնը անվարձ տուեց զինուորական երաժշտութիւնը:

—

Մեր երիտասարդ տաղանդաւոր հեղինակ պ. Գրիգոր Պալեան գրում է մեզ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ որ շուտով ուղարկելու է «Մշակի» խմբագրութեանը մեր թերթի մէջ տպագրելու համար իր նոր վիպասանութիւնը «Մարդակերների կղզի» վերնագրով: Այդ վէպի մէջ ներկայացրած է հայ հարստահարող դասի վարմունքը ընդդէմ վաստակաւոր դասի: Այդ դասը նկարագրված է վէպի մէջ իր բոլոր գզվելի բռնութիւններով:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են: «Այս օրերս պատահել է այստեղ մի տխուր անցք: Քաղաքիս բանտի կալանաւորվածներից մի քանիսներ փորձեցին փախչել բանտից: Այդ նկատելով պահապանները ընդդէմ են կանգնում: Կալանաւորվածները յարձակվում են պահապանների վրա, խլում են նրանց ձեռքերից հրացաններ, բայց բաղդաւորապէս նոր ձևի հրացանների գործածութեան անտեղեակ լինելով, սկսում են միայն զարկել պահապաններին հրացանի սուիններով և վիրաւորում են մի պահապանին: Դրսից պահապանները սկսում են հրացաններ արձակել: Երբ հասնում են ոստիկանական աստիճանաւորները, նոքա գտնում են պահապաններից մի քանիսներին մեռած և մի քանիսներին վիրաւորված, իսկ կալանաւորվածներից 15 հոգի մեռած և վիրաւորված:»

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են որ երկար չորերից յետոյ այս օրերս այնտեղ եղանակը փոխվեց և քանի մի օր է որ անձրև է գալիս շարունակաբար:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, ինչպէս յայտնած էինք մեր լրագրի անցեալ համարներից մինի մէջ, յուլիսի սկզբներում եղանակը հովացաւ, բայց այդ հովը երկար չը տևեց: Շոգերը աւելի էլ սաստկացան: Եօթ տարի է որ մենք Թիֆլիսի մէջ ապրելով, այս տարվայ ամառվայ պէս չոր և տաք ամառ չենք յիշում:

—

Մենք ստացանք ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ հետևեալ լուրը: «Կարդալով «Մշակի» մէջ որ Թիֆլիսի հայերը ժողովեցին մի նշանաւոր գումար յօգուտ Թիւրքիայից Անդրկովկաս գաղթած հայ ընտանիքների, մեր քաղաքի քահանայք ստորագրութիւն բաց արին նոյն նպատակով: Առ այժմ գումարը հասցրած է 55 րուբլի և 35 կոպէկի: Ստորագրութեան հետևանքների մասին կը տեղեկացնեմ ձեզ:»

—

Մեզ գրում են ԲԱԳՈՒԻՑ «Մեր քաղաքում ամեն տեղ վերջացել են հարցաքննութիւնները, միայն մեր, թէ տղայոց և թէ օրիորդաց դպրոցներում դեռ չեն սկսվել և երևի չեն սկսվելու, շնորհիւ մեր տեսչի կարգադրութեան, որ ուսումնարանների ուսումնական մասը մի կողմ թողնելով, զբաղված է միայն իր առողջ ջանքերը և ույժը չ ի ն է ա կ ա ն ց ե ր ե մ օ ն ի ա ն ե ր (հանդէսներ) կատարելու և կատարել տալու համար, աշակերտներից և աշակերտուհիներից կարծես դերասաններ պատրաստելով: Եւ չը նայելով քաղաքիս մէջ տիրող շոգերին ուսումը մեր դպրոցներում շարունակվում է, թէև ինքն մանկավարժ տեսուչը աւելի խելացի է համարել հեռանալ ամարանոց: Ճշմարիտն ասած մենք հայերս առանձին բաղդ ունենք մեր տեսուչների ընտրութեան մէջ... Մեր ուսումնարանների համար ագէտ և բթամիտ տեսուչներ ընտրելը մեզ համար կարծես սովորութիւն է դարձել:»

—

Յուլիսի 25-ին ԹԻՖԼԻՍԻ «Սան-Սուսի» այգիում արուեստաւորների ընկերութեան կողմից տուած պարահանդէսից յօգուտ Թիւրքիայից գաղթած հայերի գոյացաւ 218 րուբլ և 28 կոպէկ, որ գումարը յանձնված է մեր խմբագրութեանը, և մեր կողմից պարտաւորութիւն կը համարենք հասցնել այդ փողը այն պատուելի անձանց շրջանին, որոնք բաց արին այդ նպատակով ընդհանուր ստորագրութիւնը:

—

Մայիսի 29-ին ԹԷԼԱՒԻ բազազները իրանց տօնարութեան համեմատ ունէին մ ա տ ա ղ: Այդ տօնախմբութեան ներկայ էին Աբէլ քահանայ Սուքիասեանց, և պ. պ. Եագոր Գէորգեանց, և Եագոր Սիմէօնեանց, որոնք յորդորեցին մատաղ անողներին նուիրել մի որ և է գումար յօգուտ վիրաւորված զինուորների: Բազազներից ամեն մինը նուիրելով մի մի րուբլ (ոմանք մի րուբլ 50 կոպէկ) մնացածները 50, 40, 30 կոպէկ այսպիսով հաւաքվեցաւ 40 րուբլ և 50 կոպ. գումարը, որից 50 կոպ. փոստի ծախսը հանելով, 40 րուբլ այս օրերս հասցրած է մեր խմբագրութեանը, որ և մեր կողմից իսկոյն հասցրինք պալատական կանտորա:

—

«Кавказъ» լրագիրը ստացել է Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ հետևեալ հեռագիրը ռուսաց փողերի կուրսի մասին, յուլիսի 26-ին: Լ ո ն դ ո ն ի վրա ռուսաց րուբլի փոխանակութիւնը արժէ 24,^{53} պէնս, Փ ա ր ի զ ի վրա 259 սանտիմ: Ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 201 ր. 50 կ., երկրորդ փոխառութեան 202 ր. 50 կոպէկ, պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր., երկրորդ շրջանի 91 ր. 75 կ., 5½% ռէնտա 99 ր. 75 կոպ., պօլուիմպէրիալը արժէ 8 րուբլ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՆԻ ՄԷՋ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր խոստումի համեմատ ահա կը ներկայացունեմք «Մշակի» ընթերցողներին, Վանի մէջ եղած հարստահարութիւններէ մի քանին:

Կը սկսիմք նախ 1877-ի մայիս ամսի օրագրութիւնն: Վանի մէջ մեր անցուցած վերջին ամիսն է այդ: Թէև հաղորդակցութիւնէ զրկուած վիճակի մէջ էինք, թէև տունէն դուրս ելնելը անգամ վտանգաւոր եղած էր քուրդերին ահէն, այնպէս որ քաղաքի մէջ եղածներն իսկ չէինք կարող իմանալ, այլ սակայն երբեմն երբեմն յարմար միջոց գտնելով բարեկամների հետ տեսակցիլ և Այգեստանէն (ուր մեք կը բնակէինք) քաղաք երթևեկել, կրցած ենք լսել և տեսնել այն հարստահարութիւններ զորս կը հրատարակեմք: Սոքա գործուած ոճիրներին հարիւրէն մին կը ներկայացունեն միայն: Այլ սակայն, ընթերցողն սարսափով պիտի տեսնէ մեր օրագրութիւն կարդացած ժամանակ թէ մայիս ամսին մէջ բնաւ մի օր չէ անցած որ մի հայ կողոպտուած, ծեծուած և կամ սպաննուած չը լինի:

Տփխիսի ազգային լրագիրներէն մին իւր վերջին համարներին մէջ Թուրքահպատակ հայերի կրած հարստահարութիւններին վրա խօսած ատեն՝ այնպէս ակնարկած է թէ Թուրքիոյ հայերն ալ հանդարտ չեն կենար և թէ իւրեանց կրած հարստահարութիւններն պատճառ եղած են «մեծ մասամբ» իւրեանց անխոհեմ ցոյցեր, և այլն:

Դիւրին է հանգիստ նստելով գեղեցիկ սենեակի մէջ կանաչ գրասեղանի առջև ուզած ձևով գրիչ խաղցունել, մեծ մեծ խօսել, քննադատել և դատապարտել Թուրքիոյ հայերն. բայց թող ինք ալ երթայ Վան, մի քանի ամիսներ կենայ անցունէ այդ վայրենի քուրդ պաշը-պօզուգներին մէջ և մոնղոլական անտանելի լուծին տակ, այնուհետև, թէ կարելի է իբր մարդ, թող զգայ իւր համակրական և հակակրական զգացումներ և թող խոհեմութիւն գործէ իւր քաղաքագիտութիւնով: Տանջուիլ և ձայն ալ չը հանել. այդ է եղած ահա դարերէ հետէ մեր խոհեմ քաղաքագիտութիւն: Դորա վնասները կը տեսուի այսօր և դեռ ես այժմ կուզեն այդպէս քարոզել մեզ:

Նաև, կը հարցնեմք. մրանկի հայերն էին որ խաչով և խաչվառով դիմաւորած էին ռուսական բանակին և յետոյ այդ պատճառով կոտորուեցան Թուրքերէն և քուրդերէն:

Միթէ Պայազէտի հայերն արա՞ծ էին այդպէս: Պ. խմբագիրն կրնա՞յ ապացուցանել զայդ: Պայազէտ ռուսէն գրաւուելէ յետոյ՝ Պայազէտի կառավարիչ փաշան փախաւ Վան եկաւ իւր ժողովականներով հանդերձ: Մեք այդ ժամանակ Վան կը գտնուէինք: Թէ փաշան և թէ իւր հետ եղող ամեն Թուրքեր գոհունակութիւն կը յայտնէին հայերէն, ասելով թէ մինչև վերջ բարեկամօրէն վարուեցան մեզ հետ: Այլ սակայն այդ բոլոր անյիշաչար բարեկամ հայերն յետոյ բարբարոս քուրդերէն սպաննուեցան սոսկալի անգթութիւններով, մինչ մեր քաղաքագէտ խմբագիր ինք հանգիստ նստած իւր սենեակի մէջ, պաղարիւն կերպով կը գրէր Թուրքահպատակ հայերին թէ պէտք է որ խոհեմութիւնով (!) վարուին և չը գրգռեն Թուրքերն:

Միթէ Վաղաշկերտի (Ալաշկերտ) հայերն խաչով խաչվառով դիմաւորա՞ծ էին ռուսական բանակին որ յետոյ իւրեանց սիրելի տուն, տեղ, բարեբեր դաշտեր, հօտեր և դուարներ, ամեն հարստութիւն, ժամեր և վանքեր որոց քարերն անգամ իւրեանց պաշտելի դարձած էին, այս ամեն թողուլ ստիպուեցան և հազիւ կրցան իւրանց անձ ազատել, Ռուսաստան փախչելով: Նոյն իսկ Իւչ Քիլիսէի վանահայրի բերանէն լսեցի էջմիածինի մէջ թէ հայերն մինչև վերջ բարեկամութիւն ցուցած են քուրդերին և մինչև իսկ 100-ի չափ քուրդեր վանքին մէջ պատսպարուած են եղեր այն ատեն:

Միթէ Աղբակի հայերն խաչով և խաչվառով դիմաւորա՞ծ էին ռուսական բանակին որ քուրդ Ալի աղաի որդին այնտեղի բոլոր գիւղեր և Ս. Բարթուղիմէոսի վանք կողոպտեց բոլորովին: Ս. Բարթուղիմէոսի վանահայր Եղիազար վարդապետ որ զինուորվարժ և այնտեղի կենցաղագէտ մի անձ է, այդ քուրդերին բարեկամն էր և նոցա համար ալ պատուիրած էր գիւղերն պէտք եղածին չափ հաց և ուտելիք պատրաստել. բայց քուրդերն ուզեցին սպաննել այդ բարեկամ վարդապետ որ փախստեամբ հազիւ ազատեցաւ իւրեանց ձեռներէ:

Միթէ Վանի հայերն խաչով և խաչվառով դիմաւորա՞ծ էին ռուսական բանակին որ անցած տարի, դեռ ռուս-թուրքական պատերազմ չը հրատարակուած, Թուրքերը այրեցին և կողոպտեցին հայերի գրեթէ ամեն խանութներն:

Մեր իմացածին համեմատ՝ Կարսի մօտերն միայն պատահեր են այդ խաչով և խաչվառով ցոյցերն և այդ տեղի բնակիչներին համար ալ մեք կոտորածի լուրեր առած չեմք: Իսկ քուրդերէն կոտորուողներն այդպիսի ցոյցեր արած չեն երբէք, որպէս կը կարծէ պ. խմբագիրն և կընէ դատապարտութիւն ալ կը կարդայ այդ խեղճերի վրա:

Չեմք ուզեր երկարել այս կէտի վրա: Այսչափ ալ գրեցինք զի, որպէս ամեն մարդ կարող է զգալ Թուրքիաբնակ հայերին համար ցաւալի և շատ ցաւալի բան է տեսնել թէ, երբ իւրեանք Թուրքերէ և քուրդերէ վերջին ծայր հարստահարուած ձայն կը բարձրացունեն և Տփխիսաբնակ հայերէն, իբր արենակից եղբայրներէ, ցաւակցութիւն և օգնութիւն կը յուսան, կը գտնեն այստեղ այնպիսի հայեր որք Թուրքերին փաստաբան կանգնած, Թուրքահպատակ հայերն արդէն վիրաւորուած սիրտն աւելի խոր կը վիրաւորեն, ասելով թէ յանցաւորն դու ես, քո արածներ անխոհեմութիւն են, դու կը գրգռես Թուրքն որ այդպիսի բարբարոսութիւններ անէ և այլն...:

Ինչ և է. կը թողումք այս կէտ և կը սկսիմք 1877-ի մայիս ամսին Վան նահանգի մէջ գործուած հարստահարութիւններէ ցանկն, և վերջն ալ կը խոստանամք գրել այս հարստահարութիւններէ մասին մեր ընդհանուր խորհրդածութիւններ և դարմանի համար մի առաջարկ:

Մ ա յ ի ս 1. Քուրդեր կը յարձակին Վարագայ վանքի եզարածին վրա և վանքի Ս. ուխտին և քրիստոնէական կրօնին սոսկալի հայհոյութիւններ անելով, ամենէն ընտիր չորս եզերն կը զատեն և բռնի կը տանին:

Այս վանք Վանի պարծանք և նորա առաջդիմական շարժող զօրութիւնն եղած է: Թէև պարտքի տակ ճնշուած, թէև նիւթական կարողութիւններէ զուրկ, բայց տակաւին ցայսօր մի գիշերօթիկ վարժարան ունի իւր մէջ ուր շրջակայ գիւղերէն բերուած 12-ի չափ աշակերտներ կուսանին: Ուստի այս վանքին եղած մի փոքր վնաս մեծ ցաւ կը պատճառէ Վանի ազգային մասին:

Վանահայրն է ամեն. Խրիմեան Հայրիկ:

Մ ա յ ի ս 2. Քուրդեր Պէնտիմահու գիւղէն երեք հայ բռնած, կը տանին համանուն գետի մամուռներին մէջ կը մղեն: Խեղճերն մինչև իւրեանց կոկորդ ջրին մէջ կընկղմին կը մնան: Մին միայն կրնայ քիչ շատ շարժելով զինք ազատել. իսկ միւսներ ջրին մէջ խրուած, անօթի, ծարաւ, վերջապէս կը խեղդուին կը մեռնին:

Պէնտիմահու գետ Վանի հիւսիսակողմն է, Առբերանի գաւառին մէջ: Կը թափի Վանի ծովին մէջ:

Մ ա յ ի ս 3. Արծկէի (Ալճավազ կամ Աատէլջիվազ) հայ գիւղացիներ այսօր քաղաք եկած բողոք տուին կուսակալին թէ այն կողմի քուրդեր իւրեանց տուներ մտնելով, արձակ համարձակ կը կողոպտեն ամեն բան, փակուած սնտուկներն կը կոտրակեն և մէջ գտած կնոյին զարդերն, արծաթեղէններն և ուրիշ ինչ թանկագին բան որ լինի, բռնի կառնուն կը տանին: Դիմադրողներ կը սպաննուին:

Աւելորդ է ասել թէ, այս բողոք ապարդիւն մնացած է, զի կողոպտողներն մահմետականներ են, քուրդեր որք Թուրքիոյ անթօշակ զօրքերն են, որպէս անուանած է [illegible] վախճանած Ալի փաշան, Թուրքիոյ անուանի քաղաքագէտներէն մին:

Արծկէն Վանի ամենէն պտղաւէտ և ցորենաշատ գաւառներէն մին է, ծովին հիւսիսակողմն, Խլաթի արևելեան կողմ:

Մ ա յ ի ս 4. Այսօր կանոնաւոր զօրքեր Վանէն գնացին Բերկրի ուր կը հաւաքուի Օսմանեան բանակն Պայազէտի ռուսական բանակին դէմ: Քաղաքէն դուրս ելած ատեն՝ Հայերի խանութներէն ինչ որ կրցան յափշտակեցին տարին: Կէնտօեան Մանուկի խանութն բոլորովին կողոպտեցին:

Ն ո յ ն օ ր. Արծկէ գաւառի առաջնորդ Յովհաննէս վարդապետ քաղաք (Վան) եկած, ողբով և արտասուքով գանգատներ ներկայացուց կառավարութիւնին թէ Արծկէի քուրդեր բոլոր հայ գիւղերին վրա յարձակելով, ամեն բան կողոպտած տարած են. ոչ դրամ,

ու ոչխար և ալ տուներին մէջ ունէինք և կաց կարասի մնացած է։ Թէ հայերն դիմադրեն, քրդերն կը սպաննեն զիրենք.

Բայց խեղճ վարդապետն կառավարութիւնէն ոչինչ օգնութիւն չը գտնելով, յուսահատ վերադարձաւ։ Այս վանահայր վարդապետէն լսեցինք որ Աքանչելագործ վանքին մէջ շատ ձեռագիր և տպագիր գրքեր կը գտուին եղեր զորս քրդեր կողոպտեր են։

Նոյն օր. Այսօր 300-ի չափ քուրդ կամաւորներ (պաշի պօզուգ) Վան եկան։ Սարա ճանապարհի վրա պատահած ամեն հայեր կողոպտելէ զատ որ գիւղ որ իջևաներ են, բոլորովին կողոպտեր և անկարագրելի բարբարոսութիւններ արեր են։

Խոշ գիւղի մէջ այս քուրդերէն մին տեխ կուզէ մի խեղճ գիւղացի է և երբ նա կը յայտնէ թէ չունի, նորա գանէշ կը բանէ և ողջ ողջ կը քերթէ կաշին վրայէն որ իր համար տեխ չենել տայ։

Դարձեալ այս քուրդ կամաւորներէն մին Բերդակ գիւղի մէջ տեխ կը պահանջէ մի խեղճ հայէ, ասելով թէ՝ գէավուրներն կոտուրել կերթամ. պէտք է որ մի լաւ տեխ տաքս հագցունես, թէ ոչ գէգ ալ կը կոտրեմ։ Խեղճ հայն երբ կը յայտնէ թէ տեխ չունի, կամաւոր քուրդն անմիջապէս մի աճպլին տապարով կը զարնէ գիւղացի հայի գլուխին և կը սպաննէ զայն։

Մայիս 5. Քուրդ կամաւորներ Դըզըլճա հայաբնակ գիւղէն մի քանի հոտեր ոչխար և 9 եզ բռնի կը տանին։ Դիմադրող գիւղացիներէն մի քանին կը վիրաւորուին։

Նոյն օր. 50 անձերէ բաղկացած քուրդ կամաւոր զօրքերի մի խումբ այս երեկոյ Պատակոնց հայաբնակ գիւղն իջևանելով, ամեն այր մարդեր բռնի դուրս կը հանեն տուներէն և խեղանք գիշերն այդ տուներ մնալով, հայ կիների և օրիորդների պատիւ կը բռնաբարեն անասելի վայրենութիւններով…։

Պատակոնց Վանի ծովէն հարաւակողմն է, Ոշտունեաց գաւառին մէջ Նարեկի վանքին մօտ։ 25 տունի չափ հայ բնակիչ կայ այս գիւղ որք գրէթէ ուրիշ ամեն հայ գիւղացիների պէս բոլորովին անզէն և անպաշտպան վիճակի մէջ են։

Մայիս 6. Ս. Յակոբ եկեղեցիի Տ. Գրիգոր քահանան եկեղեցի գնացած ատեն՝ ճանապարհին վրա Թուրքեր կը բռնեն զինք և չարաչար կը ծեծեն և կը վիրաւորեն, ասելով թէ՝ Այս պատերազմի պատճառ դուք հայերդ եղած էք որ ռուսերն գրգռեցիք և առք հանեցիք։

Նոյն օր. Այսօր Մոկաց շէյխի պէյին առաջնորդութեամբ բազմաթիւ քուրդ կամաւորներ եկան Վան։ Սարա ճանապարհին վրա հայաբնակ գիւղերն իջևանելով, ամենն ալ աւարեր և աւերեր են։

Վան մտնելէ յետոյ խումբ խումբ բաժնուած սկսան շրջել շուկային մէջ։ Այս ինչ տեղ խանութներէն ներս մտնելով արձակ համարձակ կը յափշտակէին և դիմադրողն կը ծեծէին. այն ինչ տեղ 10 ղրուշնոց բանին 10 փարա տալով բռնի կը տանէին. ուրիշ տեղ մի հայազգի բռնած, չարաչար կը ծեծէին և կը հայհոյէին անտեղի զրպարտութիւններ անելով, այնպէս որ ամեն հայեր ստիպուեցին փակեցին խանութներ և իրենց տուներ փախան։

(Կը շարունակուի)

ԱԽՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ընթերցողը կը կարդայ ներկայ համարում Ագրամ քաղաքում եղած միտինգի մասին, որտեղ 1200 չափ մասնակցողներ ձայների բազմութեամբ իրանց համոզմունքը յայտնեցին, որ Թիւրքիահպատակ քրիստոնեաների տանջանքները մինչև այն ժամանակ վերջանալու չեն, մինչև որ Թիւրքիան չի ոչնչանայ որպէս եւրոպական պետութիւն։ Ի հարկէ, սլաւական քրիստոնեաների վրա, ինչպէս միշտ, մի խօսք էլ չասուեցաւ այդ նշանաւոր միտինգի մէջ։ Միթէ՞ ասիական քրիստոնեաները մարդիկ են, միթէ՞ նրանց վրա արժէ խօսել մտածում են քաղաքակրթված եւրոպացիները։

Դեռ անցեալ տարի մենք հրատարակեցինք մի ռուսերէն յօդուած, որի մէջ ասում էինք հետևեալը։

«Փարիզեցու պէս քաղաքագէտներ և եւրոպական հասարակական կարծիքի առաջնորդներ Էմիլ-դը-Ժիրարդէնի պէս շատ հեշտ կերպով են վճռում արևելեան խնդիրը՝ հարկաւոր է միայն, ասում են նրանք, աքսորել Թիւրքերին Եւրոպայից Փոքր-Ասիա և արևելեան հարցը վճռվեցաւ։ Բայց ի՞նչ պէտք է անէք, շարունակում էինք մենք, հնդկա-եւրոպական բազայի միլիոնաւոր ցեղերի հետ, որոնք բնակվում են Փոքր-Ասիայում, քաղաքակիրթ մարդկութեան այդ օրօրոցում։ Եւրոպան երևի կը չինէ նրանցից մօնգօլական ցեղի կերակուր, բաց կը թողնէ Թիւրքերին Փոքր-Ասիայի վրա, ինչպէս մի մորեխ…»

Եւ ինչ, ինն ամիս է արդէն որ մեր բողոքը հրատարակվեցաւ, բայց ինչ որ մենք այն ժամանակ էինք ասում, կարող ենք ասել և այժմ։ Եւրոպան հաւատացած է որ միայն եւրոպական Թիւրքիայում քրիստոնեաներ կան, իսկ ասիական ողորմելի քրիստոնեաների վրա ոչինչ ուշադրութիւն էլ չէ դարձնում։

Թշուառ Աւստրիան, այդ երկու երեսանի պետութիւնը, այդ կէս եւրոպական (գերմանական—սլաւօնական) և կէս ասիական (ունգարական) պետութիւնը, այս րոպէիս ամենաանորոշ դրութեան մէջ է՝ նա տարակուսում է, չը գիտէ ինչ անէ, ո՞ւմ դիմէ, ինչ ուղղութիւն բռնէ…. Նորա եւրոպական մասը քաշում է նրան դէպի Ռուսաստանի և ճընշված սլաւեանների համակրութիւնը, նորա ասիական, մօնգօլական մասը (մօնգօլ-ունգարները) քաշում է նրան դէպի Թիւրքիայի հետ դաշն կապելը և Ռուսաստանին պատերազմ յայտնելը։

Պրագայի «Politik» լրագիրը ասում է որ եթէ Աւստրիան կարողացաւ ունգարացիների դրդումներին դիմանալ, կարողացաւ իրան ամբողջ պատերազմի ժամանակ չէզոք պահել և թշնամական կերպով չը վերաբերվել դէպի Ռուսաստանը,—այնուհետև կարելի կը լինի հաստատ ասել որ ունգարական տիրապետութեանը Աւստրիայում վերջ կը դրվի։ Եւ ճշմարիտ է, ցանկալի է որ մօնգօլական այդ կատաղի ցեղի մնացորդը (ունգարացիները) էլ այնքան ազդեցութիւն չունենայ մի եւրոպական պետութեան վիճակների վրա։

Մենք չենք կարող չը համակրել Ագրամի միտինգին և նրա մէջ յայտնած գաղափարներին, բայց կուզէնայինք որ ինչպէս ցանկութիւնը յայտնած էր Թիւրքիային Եւրոպայից աքսորված տեսնել, այնպէս էլ առաջարկվէր և Ասիայում Թիւրքիայի, որպէս պետութեան վերջնական խնդիրը։

Գ. Ա.

ԱՆԳԼԻԱ

Լօնդօնից հեռագրում են որ Պօրտսմաւտ քաղաքում անգլիական տէրութենից հրաման է ստացված պատրաստել երկու նաւեր, յուլիսի 30-ին (օգոստոսի 11-ին) զարձեալ 3000 զօրք Միջերկրական ծովը ուղարկելու համար։—Վիէննայից հեռագրում են «Հավասի հեռագրական ընկերութեանը» որ ինչպէս երևում է Միդհաթ-փաշային յանձնված է սկսել Լօնդօնի մէջ բանակցութիւններ Թիւրքաց նոր փոխառութիւն անելու համար։—Յուլիսի 21-ին (օգոստոսի 2-ին,) ինչպէս հաղորդում է հեռագիրը, Սաւտամպտոնում տեղի ունեցաւ մի մեծ և բազմամարդ միտինգ, որ գումարվեցաւ ազատամիտ կուսակցութեան ձեռքով։ Այդ միտինգի մէջ վճռվեցաւ բողոքել անգլիական զօրքերով Գալիպօլի պաշարելու դէմ և բացի սորանից վճռվեցաւ պահանջել որ Դարդանելեան անցքը բացվի նաւագնացութեան համար։ Նոյնպէս վճռվեցաւ պահանջել Թիւրքիայի այն նահանգների անկախութիւնը, որոնք բնակեցրած են գլխաւորապէս քրիստոնեաներով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բուխարեստից յուլիսի 22-ին հեռագրում են, որ Բաթումի և Գալէսի մէջ անընդհատ շարունակվում է հրաձգութիւնը։

—Բարձր. Դուռը, ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, հրաւիրեց քրիստոնեայ համայնքները կազմել իրանց միջից միլիցիաներ, հասարակական կարգը և հանգստութիւնը ժանդարմների հետ միասին պահպանելու համար։

—«Միջազգային հեռագրական ընկերութիւնը» հաղորդում է որ Ցամաստանը կենտրոնացնում է իր զօրքերի մի մասը պետութեան սահմաններում։

—Զալցբուրգից հեռագրում են որ գերմանական կայսրը օգոստոսի 7-ին կը հասնի Զալցբուրգ և այնտեղից կուղևորվի դէպի Իշլ, Աւստրիայի կայսրի հետ տեսնվելու համար։

—Լուր տարածվեցաւ իբր թէ Աւստրիան նոբերումս բողոքել է Ռուսաստանին, պահանջելով որ Ռումինիա իշխանութիւնը չը մասնակցէ պատերազմական գործերի մէջ։ Այդ լուրը տրպվեցաւ «Allgem. Zeitg.» լրագրում։ Այժմ «Polit. Corresp.» լրագիրը հերքում է այդ լուրը։

—Ասում են որ Ցանաստանը յատուկ դեսպան է ուղարկել Սերբիա, որպէս զի առաջարկէ Սերբիային դաշն կապել Ցունաստանի հետ, Թիւրքիային պատերազմ յայտնելու համար։ Աւելացնում են որ առաջարկութիւնը ապարդիւն եղաւ։

—Վիէննայից հեռագրում են որ չէրնօգօրցիները վեր առան Զաչանիցա անուանված ամրոցը, որ համարվում է Նիկշիչ բերդի բանալին։ Շատ կանայք և երեխաներ պատսպարվեցան իրան բերդի մէջ, որ ունի տասներկու թնդանօթներ։ Քաղաքը սաստիկ պաշտպանված է մարտկոցներով։

—Կ. Պօլսի «Phare du Bosphore» լրագիրը հաղորդում է, որ կամենալով վերջ դնել քուրդերից գործված աւազակութիւններին և բարբարոսութիւններին Հայաստանում, Փոքր-Ասիայի Թիւրքաց զօրքերի հրամանատարը օրական հրաման է հրատարակել, որի մէջ յայտնում է թէ քուրդերից գործված ամեն մի անիրաւութիւն, մինչև անգամ ամենաաննշան մի աւազակութիւն՝ պատերազմական դատաստանի ձեռքով մահով կը պատժվի։

—Հեռագրով հաղորդում են Կիւրիւկ-Դարայից, որ Թիւրքաց զինուորական իշխանութիւնը ռուսաց զօրքից թողված գիւղերում բանի կերպով պահանջում է ոչ թէ միայն քրիստոնեայ, բայց և մահմեդական ազգաբնակութենից, որ գիւղացիները գրաւոր վկայութիւններ տան, իբր թէ ռուսաց զօրքը սաստիկ անիրաւութիւններ, ճնշումներ և բարբարոսութիւններ արած է խաղաղ բնակիչների վերաբերութեամբ։ Ով որ չէ համաձայնվում այդ տեսակ վկայութիւն տալ, նրան սաստիկ պատիժների, չարչարանքի և տանջանքների են ենթարկում, մինչև որ ողորմելի գիւղացիները տանջանքներից և մահից ազատվելու համար, տալիս են վերև յիշված գրաւոր վկայականը։

—Հեռագիրը հաղորդում է որ յուլիսի 24-ին (օգոստոսի 5-ին) Ագրամ քաղաքում կար մի մեծ միտինգ, բաղկացած 1,200 մարդիկներից։ Այդ միտինգի մէջ կայացաւ հետևեալ վճիռը։ Քանի որ Թիւրքիան գոյութիւն կունենայ որպէս եւրոպական պետութիւն, քրիստոնեաների դէմ հալածանքները և խառնութիւնները միշտ կը շարունակվեն։ Քրիստոնեայ ազգերի գոյութիւնը պահպանելու համար Թիւրքաց տիրապետութիւնը Եւրոպայում պէտք է վերջած լինի։ Միտինգ (ժողովը) յայտնեց իր համակրութիւնը իրանց ազատութեան համար պատերազմող ազգութիւններին և Ռուսաստանին և յայտնեց նոյնպէս այն յոյսը, որ Աւստրո-Ունգարիան չի պաշտպանի Թիւրքիային։

—Լօնդօնից հեռագրում են յուլիսի 25-ից, որ անգլիական տէրութիւնը այս օրերս ուղարկեց Մալտա կղզի մեծ քանակութեամբ ռմբեր և պատերազմական զանազան պաշար։

—Վիէննայից և Բերլինից ստացված տեղեկութիւններին նայելով ֆրանսիական «Temps» և անգլիական «Times» և «Daily Telegraph» լրագիրները հաղորդում են որ Սերբիան պատրաստվում է պատերազմ յայտնել Թիւրքիային։ Այդ տեղեկութիւններին նայելով Ռուսաստանը իբր թէ խնդրել է Աւստրիային թոյլ տալ իրան անցկացնել իր զօրքերը Սերբիայի հողի վրա, և իբր թէ Գերմանիա էլ խորհուրդ է տուել Աւստրիային իր համաձայնութիւնը տալ Ռուսաստանի ցանկութեանը։

—Բելգրադից հեռագրում են որ Բօսնիայի պատգամաւորները յանձնեցին ռուսաց թագաւորին Բելցայում մի յիշատակարան, խնդրելով միացնել Բօսնիան Սերբիայի հետ։ Նորին Մեծութիւնը իբր թէ պատասխանել է, որ դեռ ևս կամենում է կշռել Բօսնիայի քրիստոնեաների կարիքները։

—«Köln. Zeitg.» լրագիրը հաղորդում է, որ Մուխտար-փաշան միայն պաշտպանողական դիրք պէտք բռնէ Փոքր-Ասիայում։ Նա իր զօրքերից 25 բատալիոն պէտք է ուղարկէ եւրոպական Թիւրքիա։

—Կ. Պօլսից հեռագրում են որ Ցանաստանի սպառնալի դրութիւնը ստիպում է Բարձր. Դրանը Սուլէյման-փաշայի զօրքերի մի մաս Թեսալիա և Էպիր ուղարկել։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ռուսաց լրագիրները հաղորդում են որ ներքին փոխառութեան վերջին տիրաժի ժամանակ գլխաւոր գումար տանող տոմսակը, 200,000 րուբլ, ընկել է մի ազուլեցի հային, Տէր-Միքելեանցին։

* * *

«Бакинскія Извѣстія» լրագիրը հաղորդում է որ նորերումս Ռուսաստանից ուղարկվեցաւ Պարսկաստանի Ռաշտ քաղաքը բժիշների մի նոր յանձնաժողով, որ պէտք է հետազօտէր արդեօք ճշմարիտ է Ռաշտի մէջ տիրապետող ժանտախտի լուրը։ Բժիշների յանձնաժողովը համոզվեցաւ որ Ռաշտի մէջ տիրապետող հիւանդութիւնը ճշմարիտ ժանտախտ է, բայց ունի մի առանձին տեղական բնաւորութիւն և իրան քաղաքի մէջ էլ մի քանի թաղերից դուրս չէ տարածվում։ Պարսից տէրութիւնը հրամայել է իրան Ռաշտի մէջ հաստատել հիւանդ և առողջ թաղերի մէջ մի քաղաքային կարանտին, որպէս զի այդ թաղերը միմեանց մէջ յարաբերութիւն չունենան։ Բագուի մէջ էլ հաստատված է տասօրական կարանտին Պարսկաստանից բոլոր եկող նաւերի համար։

* * *

«Москов. Вѣд.» լրագիրը հաղորդում է որ յուլիսի 22-ին գեներալ Չերնիաեվ դուրս եկաւ Մոսկվայից ուղևորվելով դէպի Կովկաս։

* * *

Պրոխլադնայա կայարանից հեռագրում են՝ յուլիսի 26 գիշերը սաստիկ հեղեղը Վլադիկավկասի երկաթուղու գիծը փչացրեց 551 վերստ տարածութեան վրա։ Ապրանքի գնացքը ջարդվել է։ Ութ վագօն կոտր կոտր են եղել, բայց մարդիկ և ձիաները չեն մնասվել։ Ճանապարհորդներին սայլերով տեղափոխում են։

* * *

«Հավասի հեռագրական ընկերութիւնը» յուլիսի 15-ին ուղարկեց լրագիրներին հետևեալ հեռագիրը՝ «Էրզրումի, Վանի, Բայազէտի, Մուշի և այդ քաղաքների շրջականներում գտնված գիւղերի բնակիչները (հայերը) քուրդերից գործած զազրութիւններից ազատվելու համար փախչում են Երևան, իսկ այնտեղից Թիֆլիս։ Հազարաւոր հայ ընտանիքներ քուրդերի ձեռքով տառած սարսափելի չարչարանքներից կոտորվեցան, կանայք և անչափահաս կոյսեր բռնաբարվելով սպանվեցան։ Հայաստանի մէջ եղած կոտորածը անհամեմատ աւելի մեծ է, քան թէ անցեալ տարի Բօլգարիայում կատարված զազանութիւնները։»

* * *

Խմբագրութեան մէջ ստացվեցաւ օրիորդ Կ. Բասստամեանցից 3 րուբլ յօգուտ Թիւրքիայից դէպի Անդրկովկաս գաղթած հայերի։ Ընդամենը

Типографія Мартиросіанца
Дозволено цензурою 31 Іюля 1877 г. Тифлисъ.

խմբագրութեան մէջ ունենք այդ նպատակով հաւաքուած փող՝ 8 րուբլ զանազան անձինքներից, 218 ր., 28 կոպ. Արուեստաւորների ընկերութենից տուած երեկոյից և այդ վերջին 3 րուբլ,—ուրեմն ընդամենը 229 ր. 28 կոպէկ։

* * *

Այս օրերս պ. Մկրտիչ փորթուգալեան հասած լինելով Թիֆլիս, և վիտաւորութիւն ունենալով մնալ մեր քաղաքում քանի մի ամիս, առաջարկում է ցանկացողներին հայերէնի և ֆրանսիերէնի դասերը տալ։ Ցանկացողները կարող են կամ «Մշակի» խմբագրատանը դիմել և կամ պ. փորթուգալեանի բնակարանը, այն է Արսենալսկի փողոց, № 9, Կիրիակովի տուն։

* * *

Երևանի Թեմական դպրոցում ռուս լեզուի համար խնդրվում է մի ուսուցիչ, որ շաբաթական 24 դաս պէտք է տայ. տարեկան մինչև 800 ռուբլի նշանակուած վարձով։ Ցանկացողք պէտք է արքունի մի որ և է միջնակարգ դպրոցի ուսման ընթացքը գնէ, աւարտած լինեն և ուսուցչական յատկութիւններ ու մրցանագիր ունենան։

Երևանի Հայոց դպրոցաց Տեսուչ Սարգիս Բէգ-Նազարեանց

1877 ամի, 17 յուլիսի. Երևան։ 1—3

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հաւլաբարու Ս. Մարիամեան օրիորդական երկու դասատնից բաղկացեալ դպրոցում ուսումն սկսուելու է օգոստոսի 10-ից։ Նորեկ աշակերտուհիների ընդունելութիւնը լինելու է օգոստոսի 1-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ն այս պայմաններով։ Պատրաստական դասատուն մտնող աշակերտուհիները վճարելու են ամսական մի րուբլ և քսան կոպէկ, իսկ առաջին դասատուն մտնողները—երկու րուբլ։ Չը նայելով ուսումնարանիս աղքատիկ դրութեանը քահանաների վկայականներով վկայուած չքաւոր ընտանեաց աղջիկանքը ընդունելու են ձրի, որոց դասական պիտոյքն ևս հոգալու է ուսումնարանս։ Տարուան միւս ամիսներում չը կայ ընդունելութիւն։

3—3 Օգնական Թեմական վերատեսչի Պօղոս Քալթմնեանց

ВЪ ТИФЛИСѢ У ЦУРИНОВА

ГЛИКОНИНОВОЕ МЫЛО СИШЕЛЬ

Большая медаль за заслуги. На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ.

8, RUE VIVIENNE, 8

PARIS

Большая медаль за заслуги. На всемірной выставкѣ въ Вѣнѣ.

Мыла, носящія названіе глицериновыхъ, вообще несодержатъ въ себѣ ни малѣйшаго слѣда этого вещества, и единственно въ гликониновомъ мылѣ Сишель можно найти это основаніе.

Г. Сишель привилегированымъ способомъ достигъ соединенія глицерины съ яичнымъ желткомъ, изъ чего приготовленное мыло придаетъ кожѣ бѣлизну, бархатистую нѣжность и эластичность, вслѣдствіе чего оно превосходитъ всѣ до сихъ поръ изобрѣтенныя мыла.

Это чрезычайно душистое мыло, вошло во всеобщее употребленіе въ элегантномъ свѣтѣ, и вслѣдствіе своихъ несравненныхъ гигіеническихъ свойствъ рекомендуемо всѣми парижскими врачами.

ЗАМѢНЕННОЕ СРЕДСТВО ТРЕСКОВАГО ЖИРА
SIROP DE RAIFORT IODÉ
DE GRIMAULT ET Cie

ԲԱՐՈՒՏՉԵՎԻ ԿԱՆՏՈՐԸ

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Աստամնակի փողոցում, Կլխատկօվսկու տուն, Մուղնուի հանդէպ։

1 ԱՌՆՈՒՄ Է և ԾԱԽՈՒՄ Է 5% բանկային տոմսը (վեքսիլներ) տոմսակները։

2. ԾԱԽՈՒՄ Է 5% տոմսը տոմսակները պայմանաժամի յետաձգութեամբ 12 մինչև 24 ամսով և աւելի, 20 րուբլի բէհով։

3. ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է դրամական գնումներ տարեկան և կէս տարեկան պայմանաժամերով և մինչև պահանջ (պրօցէնտները կանոնաւոր չեն համաձայնութեամբ)։

4. ՓՈԽ Է ՏԱԼԻՍ գումարներ տոկոսաբեր թղթերի գրաւականով 6 և 10% բօրսային կուրսից պակաս. տոմսը տոմսակների վրայ փոխ է տրվում գումարը մինչև 180 րուբլ և վերցվում է 12% տարեկան ծախսերով։ Վճարքը թոյլ է տրվում մաս մաս։

5. ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ուրիշ բանկերից տոմսակների կրկին գրաւ դնելը, վճարում է մնացած փողերը և առնում է տոմսակներ ուրիշ բանկերի մէջ գրաւ դրած պարտաւորութիւններով։

6. ԱՊԱՀՈՎԱՑՆՈՒՄ Է տոմսը տոմսակներ հանդչման տիրաժից։

7. Տոկոսաբեր թղթերի գրաւականով ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ, սեփական դարանակայով, կրկնապատկելով սեփականատէրերի եկամուտը։

8. ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է պահելու համար բոլոր տոկոսաբեր թղթերը մինչև պահանջ։

Բոլոր տեղեկութիւնները այն ամենի վրայ, որ վերաբերվում է բանկային օպերացիաներին, թղթերի գնի, տարած գումարների և տիրաժների մասին, կարելի է անվարձ ստանալ կանտորայում։

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ԴՕԿՏՕՐ Լ. ԲԵՐՆԱՐԴՕ-ԲԵՐԿՄԻԵՐ

Մաքրալէտ արուեստական ատամներ շինելու և ոսկով պլոմբելու։

Ընդունում է 10 ժամից մինչև 4 ժամ. կարելի է խօսել ամեն լեզուներով։

Պատուաւոր անդամ Լօնդօնեան ատամնաբուժական հիւանդանոցների

Մոսկվայում на углу Кузнецкаго моста и Петровки, домъ Шориной, входъ съ Петровки. противъ гостин. Франція.

7—25

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1877.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Օգոստոսի 1-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	7	57
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1225	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1090	—
Վեքսիլնի 5% առաջին փոխառութեան տոմ. 100 »	205	50
Երկրորդ 5% վեքսիլնի »	206	—
Մարսելի կուրսը 263 ֆ. 50 ս.	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օղեսայի վրա.	9	48
Վենայի կուրսը ամէ 136 գլ.	100	—
Դաւրեժի բարաթը.	5	—
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	265	—
փօթի թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու	8	—
» միւս տեսակը.	7	90
» չաքարաւազը.	6	90
» տրանզիտը.	7	50
» մաքուր վճարած	12	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից.	—	—
Միւս տեսակը հին սերմից.	5	75
Բուրդը թաշի	5	—
» թարաքամի	3	—
Ալիւր Շորագալու	1	30
» Երևանի.	1	20
Գարին.	8	50
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	12	—
Մետաքս Նուխվայ.	120	—
Կախեթունը.	50	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	30	—
Ցորենը (լաւը) Ագուլեաց	35	—
Նաֆթ սոկօլ.	27	—
» վիլանի	22	—
» մարտինկօյինը	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա.	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, որը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթեւեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան։ Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամ 21 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ	1. 29	11. 57
Բիօն . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	
	առաւօտ.	
Փօթիից . .	9. 13	
Բիօն . . .	12. 13	
Միխայլօվօ. .	5. 39	1. 37
Գօրի. . .	7. 5	4. 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխեթ .	90	68	38
Գօրի. .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

1) Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ՝ Ռուսաստան և Անդրկովկասի ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 12 (բացի կիրակի օրերից)

2) Բագուի ճանապարհ՝ թեթև փօստը ընդունվում է երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը, իսկ ծանր փօստը երկուշաբթի։

3) Երևանի տրակտ՝ ամեն օր։

4) Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու գիծ՝ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

5) Նուխու տրակտ՝ թեթև փօստը ընդունվում է չորեքշաբթի, իսկ ծանր փօստը շաբաթ օրերը։

6) Բելիկլիւչի ճանապարհ՝ ամեն տեսակ փօստ ընդունվում է երկուշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ռուսաստանից և Անդրկովկասից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղից ամեն օր։ Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կոպ.
Բաց նամակը ամէն. .	4
Ռուսաստան նամակը	8
Գերմանիա, Աւստրիա	8
Ֆրանսիա. . . .	8
Անգլիա	8
Շվեյցարիա	8
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	8
Թուրքիա (ցամաք) . .	8
Իտալիա . . .	8
Ամերիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս փօստի կառքերը գնում են ամեն օր, երկու անգամ օրը։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ԳԱՆՁԱԿ. Գ. Ս. Օ. Ստացանք ձեր բաժանորդագինը 7 րուբլ։

—ԵՐԵՒԱՆ. Հայ ռիկլիններին. Ստացանք մեծ շնորհակալութեամբ։

—ԴՈՒՇԵՏ. Ս. Յ. Ա. Մենք քարոզները այնքան թեւով ունէինք, որքան մեր բաժանորդների թիւ էր մինչև յուլիս ամիսը և ամենքին էլ ուղարկեցինք յունիսին։ Մենք ինչ գիտէինք թէ յուլիսին ով կը գրվի և որքան բաժանորդ կունենանք։

—ԹԻՖԼԻՍ. Բ. Ա. Մ. Այո, և մեր լրագրի խմբագրատանը կարելի է գրվել յօդուա թիւրքիայից գէպի Անդրկովկաս գաղթած հայերի։

—ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ. Գ. Ի. Մ. Ստացանք ձեր յօդուածը։ Դեռ չը գիտենք կը տպվի արդեօք։ իսկ եթէ տպվի, կամենում էք որ ստորագրենք ձեր ամբողջ անունով։

Дозволено цензурою 31 Іюля 1877 г. Тифлисъ.

Типографія Мартиросіанца

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ